

Pari reunamuistutusta liivin etymologioihin.

Etymologioiva osa allekirjoittaneen liivin kielen sanakirjassa on tavallaan salakuljetustavaraa. Kun alussa muutenkin hoputettiin teoksen valmistumista — vaikka eihän se ylettömän kauan ollut tekeillä —, olisi ehkä kiellettykin sanojen etymologiointiin ryhtyminen tahi paremmin sanoen ne vaatimattomat viittaukset ja vertailut, joita miltei joka sana-artikkeliin liitin, koska niiden olisi kai luultu vievän liiaksi aikaa ja lankeavan ulkopuolelle sen tehtävän, joka kuului Suomalais-ugrilaisen Seuran »ainesten julkaisun» ohjelmaan. Sen vuoksi käytin näihin vertailuihin ja viittauksiin — myös äännehistoriallisiin ja semanttisiin viittauksiin — mahdollisimman vähän aikaa ja t i l a a. Se, mikä ei ollut suorastaan omassa tietovarastossani, oli vähällä vaivalla saatavissa etupäässä Mühlenbach-Endzelinin, Wiedemannin ja Lönnrotin sanakirjoista. Paitsi että tämä puoli työtä oli sanasto- ja fraseologiadeskription virkistävänä vastapainona, olin varma myös sen hyödyllisyydestä tutkijoille, varsinkin niille, jotka eivät ole perillä liivin kielen rakenteesta eivätkä mahdollisesti vaivaudu perehtymään edes sanakirjan kielipiilliseen johdatukseen. Ilokseni olenkin saanut havaita, että tutkijat ovat jo usein käyttäneet hyödykseen näitä viittauksia ja myös niitä vastaan joskus polemikoidessaan löytäneet herätteitä uusien ratkaisujen etsintään. Tässä pari tuoreinta esimerkkiä ja niiden johdosta tekemäni reunamuistutukset.

Virkeä ja lahjakas tutkija PAUL ARISTE on 1943-vuoden Virittäjässä ss. 97—98 esittänyt kolmelle käsittelemälleni sanalle omia vertailujaan. Sana *ka'rk* 'quereisen unter dem oberen mühlstein', jota olen verrannut suomen sanaan *karinpuu* 'qvarnklapp, -leka' (myös metsäsuom. *karkeppi* < *kari-* 'kapula, joka myllyn jauhaessa pudistaa jyvät kivensilmään'¹), on toht. Aristen mielestä lähimmin verrattavissa eestin tuttuun sanaan *kark*, gen. *kargu* (murt. myös *kargi*), joka merkitsee 'sauvaa (myös kainalosauvaa), keppiä' jms. ja jota Ariste valaisee murre-esimerkeillä.² Mutta on otettava

¹ Esiintyy esikoisteoksessani Descendenttis-äännehist. katsaus keski-Skand. metsäs. kieleen (1909), myös sen sanaluettelossa.

² Sana elänee suomessa ainakin johdannaisessa *karkoittaa*; vrt. *pakko* (alkuaan 'pölkky'): *pakoittaa*. (Saman periaatteen mukaan lienee syntynyt verbi *rangaista*,

huomioon, että liivin sanassa on k a t k o. Se on, kuten jo Thomsen aikoinaan osoitti, syntynyt sisäheiton johdosta ensi tavun ollessa l y h y t. Liivin lähtömuoto on siis **karik-* eikä **kark-*. Ei tietenkään ole mahdollonta, että liivin *ka'rk* ja suom. *karinpuu* olisivat etymologisesti eest. *kark* sanan kaukaisia sukulaisia, mutta se olisi yritettävä erikseen tutkia.

Liivin sanaan *kä'rzš* 'scharf brennend' olen verrannut eestin sanaa *käre* 'heftig, hitzig, eifrig, heisses Wetter'. Aristen mielestä »liivi sõnale on aga otsekoheseks vasteks üks teine eesti sõna», nimittäin *kärts*, gen. *kärtsu* 'Anbrennen, Sengen', *kärtsuma*, *kärsama*, *kärsatama* 'anbrennen'. Nämä eestin yleiskielestäkin tutut sanat lankeavat kuitenkin vertailusta pois samasta syystä kuin edellinenkin: liivin sanassa on katko, ensi tavu on siis ollut lyhyt, toinen avoin. Lankeavat pois, vaikkapa olisikin niin, että kaikki kuuluisivat alkukerrostumaltaan yhteen.

Kylännimeä *koš'tjo'ug* en tosin ole verrannut mihiinkään, mutta Ariste konstruoi nimelle (**kostijoki*) alkumerkityksen 'jõgi, kus kohati vesi voolab (kallastel) vastusuunas' tabi 'takistatud vooluga jõgi'. Nykyisin tämä »joki» on vain vähäinen puro, mutta ei tietenkään ole mahdollonta, että rimen alkumerkitykseen on oikein osuttu. On kuitenkin uskottavampaa, että takana on henkilönnimi, kuten varmaankin monessa suomen *Kosti*, *Kostia* nimessä, joiden karjalais-vepsäläisenä muotona on *Kostja*; kai slaavilaisen kirkon nimiperua. Kun muistaa, miten vanhaa itämerensuomalaisella taholla on slaavilaisen kirkon vaikutus, ei ole ihmettelemistä, että nimi jo hyvin varhain henkilönnimen mukana kiintyi myös paikan-nimistöön ja usein jäi siellä vanhan muistomerkin tavoin elämään. Myös joet ja kosket kuten muutkin vesistöt ovat usein saaneet nimensä niiden partaalla asuneesta eläjästä, vaikka toisaalta juuri kosken 'koste' on itsessään ollut sekin luonnollinen nimenantoperuste (tosin useimmat kosket lienevät enemmän tahi vähemmän 'kosteisia').

Saman tien käytän tilaisuutta huomauttaakseni, että Toivosen (Virit-täjä 1942, s. 247) liivin sanakirjastani siteeraama länsipohjan *raajaa* 'hakata kappeleiksi' lienee painovirhe, pro *raajoa*. Kun muuten liivin *ra'dlš* 'hakata' sanan pohjaksi asetan — kuten Toivonenkin — sanan *ra'igà* 'raaja', ei se juuri kaipaa semanttisia perusteluita. Viitatessani verbiin *poikàstš*, suom. *potkaista* (< **potkata*) olen tahtonut vain muistuttaa, että senkin kantasana on substantiivi: *potka*, jolla on 'raajan' merkitys (esim. hevosen 'etupotka, takapotka').

Lauri Kettunen.

aikoinaan kai *rangata* : *rankaan*. Vrt. *ranka*.) — Vepsässäkin on muuten *kark* (demin. *karkuihe*) ~ *kanu*, joka voi kuulua tähän (kehittynyt merkitys 'raukka, rukka').